

Zoran PAVLOVIĆ (1993), *Psihološke pravice otrok. Otrokove pravice onstran pravnega varstva*. Radovljica: Didakta. 276 str.

Vsa zgodovina, v svoji ambivalentni podobi, se tiho in neopazno preslikava na platno sodobnosti, ki našim očem ponuja iluzijo novosti tam, kjer so stvari stare, in iluzijo samoumevne naravnosti tam, kjer so stvari v resnici nove.

(Str. 89)

Z užitkom ugotavljam, da se v Sloveniji pojavlja nova vrsta strokovne literature, ki jo lahko uvrstim med posledice postmodernizma v sodobni znanosti. Gre za literaturo, ki je po eni strani temeljna za področje, s katerim se ukvarja in zadosti odprta, da človek v njej najde palimpsestno vtakanost širokega humanističnega znanja. Postmodernistični prežitki se v teh delih kažejo v svoji interdisciplinarnosti, neideološkosti in v izboru tematike. Vse več kvalitetnih in obširnih del se v zadnjem času ukvarja namreč s tistimi družbenimi skupinami, ki imajo najmanj družbene moči, ki nimajo možnosti lastne artikulacije in za katere smo bili vajeni da zanje govorijo drugi.

Taka je tudi knjiga psihologa dr. Zorana Pavlovića. Čeprav sam avtor govori o "pozitivni ideologiji otroka", pa gre za tisto "ideologijo", ki izhaja iz perspektive prizadete skupine same in ne iz ideološkega konstrukta, katerega mu bi se morala prilagoditi realnost. Delo sega na področje prava in človekovih pravic, zgodovine in sociologije otroštva ter psihologije in psiholoških pravic otroka.

Avtor se pridružuje tistim piscem, ki dokazujejo, da "otrok" in "otročstvo" nista statični in samoumevni kategoriji, temveč zgodovinsko spremenljiva kulturna konstrukta. Kulturni konstrukciji lepega otroka in nedolžnega otroštva sta posledici družbene amnezije, ki je zaradi bolečine ob spoznanju zlorab prisotnih v vsakem otroštvu neprestano na delu. To je v 70. letih najboljše obravnavala švicarska psihoanalitičarka Alice Miller, katere temeljni koncepti zlorab in pravic otrok do otroštva spremljajo vso knjigo.

V zgodovinskem prikazu otroštva skozi zgodovino se avtor opira zlasti na Ariesa in

DeMausa, najpomembnejša zgodovinarja otroštva, ki se med seboj bistveno razlikujeta. Pavlović ju bere skupaj, torej tako, da drug drugega dopolnita. Arieseva zgodovina se ukvarja z "obdobjem šolskega otroka", ki je bil pomešan z odraslimi, ki še niso izumili "stanja otroštva", zato pa otroka tudi niso sistematično nadzorovali in urili. Čeprav se odrasli na otroka niso navezovali z empatičnimi vezmi, pa je bilo po Ariesu to otroštvo, ki so ga pretrgali moderni koncepti družine, vzgoje, zdravja, in šolanja, v svoji "svobodi" srečno. Pravo zatiranje in nesvoboda se začeta šele z moderno dobo.

DeMause pa v svoji *Zgodovini otroštva*, v kateri se ukvarja z najzgodnejšimi obdobji otroštva naprej, nasprotno trdi, da je skrb za otroka tem slabša, čim bolj se vračamo v preteklost, in več je najrazličnejšega nasilja nad njimi (pobijanja, žrtvovanja, pohabljanja, zavračanja itn.). Tako nasilje je imelo najverjetneje funkcijo reguliranja rojstev. Obe otroštvi pa govorita o istem: o brezpravnem položaju otrok v vseh obdobjih pisane zgodovine.

Pavloviću ta izčrpna prikaza služita za to, da razloži, kot zapiše sam, "dvojnost otrokovega položaja v svetu: na eni strani brezmejno preokupiranost staršev in družbe z otrokom in njegovo blaginjo, veliko bojazen glede pravnega ravnanja in vodenja ter množice priročnikov, ki ravnanja opisujejo in predpisujejo; na drugi strani pa otrokov marginalni položaj, še več, izoliranost od odrasle družbe ter prepuščenost na milost in nemilost družini, zaviti v zasebnost, s katero se družina brani pred svetom, in v katero se zapleta tako zelo, da postaja vir frustracij in brezizhodnosti" (str.70).

S tem pa smo že na področju otrokovih pravic, ki jih država le deloma zagotavlja. Veliko bolj so odvisne od ljudi, ki za otroka skrbijo, kako bodo spoštovali njihove pravice, pa je povezano z njihovo osebno biografijo. Zlasti Alice Miller je opozorila na pomen zrelega odraslega ob otroku, ki je sposoben prenesti izražanje otrokovih naravnih impulzov. Kot

zapiše Pavlovič: "Če je roditelj sam bolj otrok kot odrasli, bo težko zdržal intenziteto otrokove anarhične naravnosti. Otroka bo raje trdo povil, da se ne bo mogel premikati in vnašati nemir v labilno ravnovesje" (str. 88).

V nadaljevanju se avtor ukvarja z vprašanjem "današnjega otroka", z avtonomijo in odvisnostjo v družini, z vprašanjem podaljšanega otroštva in z otrokom v psihologiji. Razpravi o fenomenu podaljšanega otroštva naj dodam, da gre za izrazito značilnost nekdanjih socialističnih držav: po eni strani za nujno ekonomsko navezanostjo mladih na starše in skrbnike in po drugi strani za ostanke tradicionalističnih vrednot, ki so se v zahodnih državah izgubile. Fenomen podaljšanega otroštva je torej potreba po infantilizaciji mladih in obenem zahteva po lojalnosti ter obljuba vrnitve skrbi ostarelim staršem.

Pregled tistih avtorjev, ki so svoje psihološke teorije usmerili k proučevanju otroka, razvrsti avtor od Piageta prek Freuda pa do Eriksona. Ukvarja se s teorijami socialnega učenja, obdelave informacij, razvoja zaznavanja ter teorije Johna Bowblya, ki je poudarjal pomen zgodnje nepretrgane socialne vezi med otrokom in skrbnikom za otrokovo življenje.

Nedolgo tega so vprašanje pravic otrok začeli opredeljevati mednarodni dokumenti. Čeprav se človek rodi z vsemi človekovimi pravicami, pa ostaja vprašanje družbenega konsenza, kdaj jih lahko tudi zares pridobi. Otroci so "premajhni", da bi jih smeli imeti. Zato pa jih urejajo tisti odrasli, ki vse bolj spoznavajo, da je na tem področju treba zares kaj storiti.

Danes je eden najpomembnejših dokumentov Konvencija OZN o otrokovih pravicah, ki je bila sprejeta leta 1989. Njen revolucionarni korak je v tem, da otrok ni več objekt pravic, katerih nosilci so starši. Nasprotno, otrok je subjekt pravic, dolžnost staršev pa je, da otroka usmerjajo pri uveljavljanju njegove pravice. Gre torej za priznavanje pravne subjektivitete otroka, njihovo jedro pa je po Pavloviču "v priznavanju in spoštovanju psihološke subjektivitete otroka" (str. 133).

Če izhajajo pravice odraslih iz njihovih zahtev, pa izhajajo pravice otrok iz njihovih potreb. Ker otrok sam teh potreb ne more

artikulirati in si jih na silo vzeti, če je treba, človek pa še ni sestopil z oblasti, je govoriti zgolj o potrebah premalo. Ker sta tako koncept pravic kot koncept otroka izblikovana po meri odraslih, se komajda prilagata večplastnemu in protislovnemu položaju otroka. Govoriti o psiholoških pravicah otrok je torej pomembno, ker "koncept pravic omogoča obvezovanje države k skrbi za (červno posredno) zadovoljevanje otrokovih vitalnih potreb" (str. 222).

Drugi pomemben dokument, ki ga predstavi avtor, je Deklaracija o psiholoških pravicah otroka, ki jo je leta 1979 sprejel Mednarodni kolokvij Mednarodnega združenja šolskih psihologov. Morda lahko razmišljanja o tem, katere elemente morajo vsebovati psihološke pravice otroka, najhitreje sklenemo z Laingovo mislijo, ki jo povzema tudi avtor: "Biti sprejet ali zavržen je vsa razlika na tem svetu" (str. 92).

Zadnje poglavje knjige sklene avtor v vrsto vprašanj, ki bodo dobile ponoven odgovor šele ob novi zgodovinski distanci prihodnjih tovrstnih analiz. Tako se Pavlovič vpraša: "Kolikšen je resnični domet 'pozitivne ideologije otroka'? Koliko odrasli sploh resno mislijo z 'otrokoviimi pravicami'? Nam zadovoljstvo nad tem, da je otrok postal 'subjekt pravic', da mu je zgodovina končno prisodila 'status osebe', da raste vednost o otroku in da raste raven empatije za otrokove avtentične potrebe, preprečuje videti, kako žalostno je stanje v resnici? Nam osredinjenost na čustveno-osebna razmerja zastira pogled na širše družbeni in politični kontekst, ki jih obkroža?" (Str. 257.)

Knjiga o psiholoških pravicah otrok bi bila prav gotovo povsem drugačna, če bi jo spisala ženska. V družbi, kjer sta spola totalni družbeni dejstvi, kakor so tudi razred, rasa, jezik, je tudi znanost spolno specifična. To potrdi sam avtor, ko si v knjigi večkrat izposodi trditve fizičnega antropologa Robina Foxa (ki je med novjšimi feministično orientiranimi antropologinjami na vse slabšem glasu). Ena od Foxovih trditev, ki jo navaja avtor je tudi, da se je "podaljševanje otroštva pričelo tedaj, ko je človek postal kolektivni lovec" (str. 54). Čeprav Pavlovič poudarja, da so vsi odgovori, ki jih izkoplje antropologija, "neuporabni", in se

od njih ni mogoče naučiti ničesar, "razen morda eksotičnih kuharskih receptov" (str. 52), pa se na antropologijo vendarle nasloni takrat, ko išče Začetke.

Danes se večina znanstvenikov zavestno izgiba iskanja "začetkov", saj so tovrstna početja obsojena na to, da ostanejo vedno nekeje med mitom in avtobiografijo. Simptomatično je, da se pri tistih, ki to še vedno počnejo, cela vrsta družbenih pojavov in odnosov začne pri lovcih. Sintagma "kollektivni lovec" je v času popularizacije antropologije za vsakdanjo rabo postala pravi "pokrivajoči pojem" (*cover word*), ki nekemu pove cno, drugemu drugo. Ker danes vemo, da je androcentrična znanost spregledala pomen nabiralništva za preživetje in za razvoj človeških skupin, je čudno, da nikomur ne pride na misel, da je "podaljševanje otroštva" povezano pravzaprav s kolektivnim nabiralništvom, brez katerega ljudje ne bi prišli dlje od Začetkov. Toliko o vlogi spola v

današnji znanosti.

Knjiga Psihološke pravice otroka je torej nedvomno pomemben prispevek tako k teoriji pogledov na otroka kot k spremembi konkretne družbene prakse v Sloveniji. Avtorjevo pisanje uokvirja trdna struktura, ki nas vodi po poteh različnih znanstvenih disciplin v centralni problem psiholoških pravic otrok. V njegovem pisanju se strokovno-znanstveni jezik prepleta z literarno duhovitim, in z zgle-dom za slednjega naj to razmišljanje tudi končam:

"Poglejte v otroško sobo, tam srednji vek še živi, z vsem kaosom in hrupom vred, in z lutkami, medvedi in opicami, ki so jih nekdaj žive vlačili po sejmiščih, s turnirskimi sulicami in meči, lesenimi konji in srhljivimi zgodbicami" (str. 64).

Darja Zaviršek